
Hoe Nederlanders denken over discriminatie

HARRY VAN DALEN

Discriminatie is een belangrijk thema in de Nederlandse samenleving en zal zeker een rol spelen bij de aanstaande verkiezingen. Vooral op de arbeidsmarkt dichten Nederlanders minderheden en specifieke groepen als ouderen weinig kansen toe. Deze negatieve inschatting van discriminatie op de arbeidsmarkt ligt in Nederland op een veel hoger niveau dan in andere EU-landen. Waarom neemt ons land een uitzonderingspositie in?

Met de Tweede Kamerverkiezingen op komst zijn er tal van onderwerpen die praatprogramma's vullen en tot verhitte discussies leiden, zoals pensioen en werk, migratie, zorg, en inkomensongelijkheid. Er is echter nog een thema dat raakt aan veel van deze zaken en dat voor sommige partijen ook hun belangrijkste troef in de verkiezingen is: discriminatie en gelijke behandeling. De allereerste regel van onze grondwet geeft al aan hoe belangrijk de Nederlandse wetgever dit vindt: *“Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.”*

Discriminatie en politiek

Politieke partijen worstelen vaak met opvattingen over discriminatie omdat antidiscriminatiebeleid neerkomt op straffen of verbieden van voorkeuren. In een land waar men persoonlijke voorkeuren graag luidkeels uit, kan dergelijk beleid op veel weerstand rekenen. Dat Geert Wilders tot nu toe garen spint bij zijn “minder Marokkanen”-uitspraak geeft aan dat veel kiezers vinden dat de eigen vrijheid van meningsuiting geen grenzen kent. De rechter oordeelde daar in december 2016 duidelijk anders over en Wilders werd veroordeeld voor groepsbelediging en het aanzetten tot discriminatie. De PVV is de enige partij die openlijk een geloofsgemeenschap ‘discrimineert’

door het “de-islamiseren van Nederland” als eerste programmapunt te noemen.

Andere partijen laten zich nadrukkelijk gelden als het gaat om het bestrijden van (vermeende) discriminatie, zoals 50PLUS met de ouderen en DENK met gelijke kansen van minderheden en het bestrijden van racisme. Voor deze one-issuepartijen is het bestrijden van discriminatie en racisme de kern van hun programma. Linkse partijen als SP, GroenLinks, Partij voor de Dieren en PvdA gaan ook minder dwingend te werk dan DENK om discriminatie te bestrijden via (grond)wet- en regelgeving, hoewel men wel pleit voor hogere strafmaten (PvdA, Partij voor de Dieren, GroenLinks). Discriminatie op de arbeidsmarkt wordt via meer dwingende methodes benaderd: ‘naming and shaming’ (PvdA en SP), uitsluiten van overheidscontracten voor overtreders (GroenLinks) en meer middelen voor de arbeidsinspectie (PvdA, GroenLinks en SP). PvdA en GroenLinks willen ook anoniem solliciteren binnen de publieke sector invoeren. D66 vraagt aandacht over de volle breedte van het terrein en is in overeenstemming met haar liberale karakter ook minder dwingend. Voor de VVD is afwijzing van discriminatie een logisch voortvloeisel van het liberale gedachtengoed, maar men gaat in het programma maar zeer beperkt in op de problematiek en de aanpak ervan.

Hoe zien kiezers discriminatie?

Een open vraag is natuurlijk hoe ontvankelijk de Nederlandse kiezer is voor deze standpunten. Met andere woorden, hoe denkt men over discriminatie? Komt het vaak voor en is nieuw antidiscriminatiebeleid wel zo noodzakelijk? Om hier een antwoord op te geven gebruiken we Eurobarometerpeilingen, een reeks van opiniepeilingen die worden uitgevoerd namens de Europese Commissie om de publieke opinie in de lidstaten van de Europese Unie (EU) in kaart te brengen. Op basis van een peiling gehouden in mei/juni 2015 in de 28 EU-lidstaten en een vergelijkbare eerdere peiling in 2012 kunnen we niet alleen een beeld krijgen hoe de Nederlandse burger tegen discriminatie aankijkt maar vooral ook hoe deze kijkt zich verhoudt tot die van andere EU-burgers en verandert in de tijd.

Figuur 1 laat zien hoe wijdverspreid respondenten denken dat discriminatie is op een aantal terreinen. Discriminatie op basis van etnische afkomst komt volgens 84 procent van de Nederlanders tamelijk vaak tot zeer vaak voor, terwijl het Europese gemiddelde 64 procent bedraagt. Ook denken Nederlanders veel meer dan andere Europeanen dat discriminatie van lesbiennes, homoseksuelen en biseksuelen (LHB) en religieuze groepen wijdverspreid is. Uit het vergelijkbare Eurobarometer onderzoek van 2012 komt naar voren dat in de EU en Nederland in de ogen van de burgers vooral de politiek beladen vormen van discriminatie – naar etnische afkomst, religie en LHB – sterk zijn toegenomen, maar wel in min of meer gelijke mate.

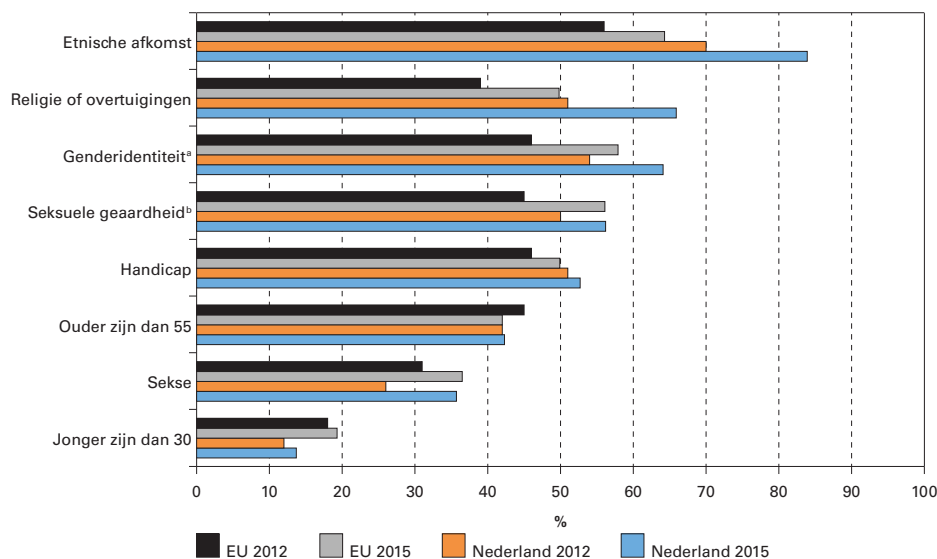
Dit soort cijfers is overigens moeilijk te vergelijken met echte gevallen van discriminatie omdat de groepen die het betreft zeer verschillend van

Foto: Andrew Black/Flickr

omvang zijn. Ter vergelijking, het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) rapporteerde vorig jaar over discriminatiemeldingen bij gemeenten. Er kwamen in 2015 4.734 meldingen binnen en de meest gerapporteerde meldingen betroffen: (1) ras/herkomst (41% van alle meldingen); (2) leeftijd (11%) en (3) geslacht (8%). Verder valt op dat de maatschappelijke terreinen waarop discriminatie plaatsvond door de jaren heen ook een zelfde rangschikking kennen. Om de cijfers voor 2015 te noemen: (1) de arbeidsmarkt (28% van alle meldingen); (2) collectieve voorzieningen (12%); en (3) commerciële dienstverlening (9%). Die rangschikkingen zijn eigenlijk al vele jaren dezelfde, met uitzondering wellicht van het jaar 2014 toen het aantal meldingen op basis van de “minder Marokkanen”-uitspraak van Wilders bijna verdubbelde (naar 11.553) en het terrein van de publieke opinie met 49 procent van de meldingen uitzonderlijk vaak werd genoemd.

Figuur 1. Het percentage Nederlanders en EU-burgers dat vindt dat discriminatie op basis van een aantal kenmerken in hun land tamelijk vaak tot zeer vaak voorkomt, 2012 en 2015

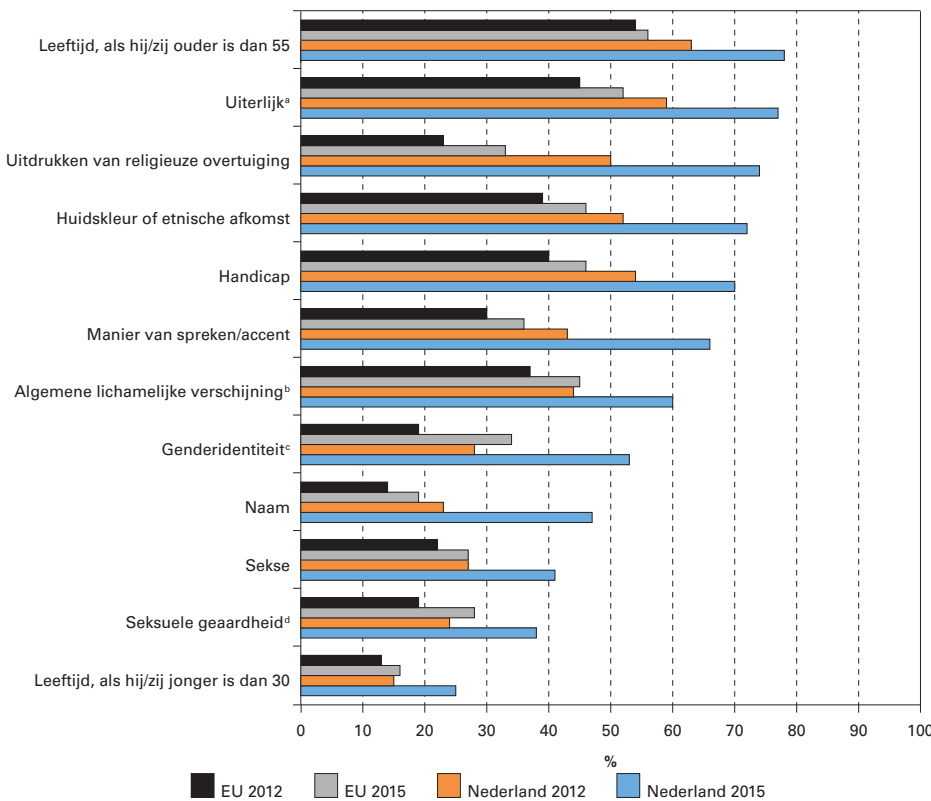

De aan de respondenten gestelde vraag luidde: “Kunt u mij voor elk van de volgende types discriminatie vertellen of deze, naar uw mening, zeer vaak, tamelijk vaak, tamelijk weinig of zeer weinig in Nederland voorkomen?”

a. Transgender of transseksueel zijn. b. Homoseksueel, lesbisch of biseksueel zijn.

Bron: Eurobarometer (2015).

Figuur 2. Het percentage Nederlanders en EU-burgers dat zegt dat bepaalde eigenschappen een nadeel vormen voor het krijgen van een baan bij gelijke geschiktheid van kandidaten, 2012 en 2015

a. Manier van kleden, presentatie. b. Lengte, gewicht, gezicht, etc. c. Transgender of transseksueel zijn. d. Homoseksueel, lesbisch of biseksueel zijn.
Bron: Eurobarometer (2015).

Arbeidsmarktdiscriminatie

Dat arbeidsmarktdiscriminatie in de praktijk het meest wordt genoemd is niet verwonderlijk. De arbeidsmarkt is immers een belangrijke plek om een bestaan op te bouwen. Wie geen toegang tot werk krijgt op oneigenlijke gronden of hinder in zijn dagelijkse werk ondervindt van discriminerende activiteiten (zoals pesten of het ontzeggen van promotie), krijgt dus niet die gewenste kansen. Discriminatie wordt vaak genoemd als verklaring voor de lage arbeidsparticipatie van migranten waarbij vaak een beschuldigende vinger wordt uitgestoken naar de werkgever. Hoe dit ook zij, meer dan andere Europeanen, denken Nederlanders dat er veel wordt gediscrimineerd op de arbeidsmarkt. Figuur 2 geeft de uitkomsten weer op de volgende vraag: “Wanneer een bedrijf iemand wil aannemen in Nederland, en de keuze heeft tussen twee kandidaten met dezelfde vaardigheden en kwalificaties, welke van de volgende criteria zouden, naar uw mening, een kandidaat kunnen benadelen?” In de figuur is de situatie in 2012 en 2015 weergegeven.

In de beleving van Nederlanders komt echter niet etnische afkomst, maar juist leeftijd (ouder zijn dan 55) als belangrijkste discriminerende factor uit de bus, op de voet gevolgd door manier van kleden of presentatie, religie, en huidskleur of etnische afkomst. De buitengewone positie van Nederland is niet het enige opvallende aan deze figuur. De vermeende groei tussen 2012 en 2015 in discriminatie is in Europa zichtbaar, maar vooral in Nederland opmerkelijk, waarbij de Nederlandse groei op tal van belangrijke kenmerken het Europese groeigemiddelde overstijgt.

Zoeken naar oorzaken

Waarom denken Nederlanders dat er zoveel en steeds meer gediscrimineerd wordt op de arbeidsmarkt? De meest directe bron voor dit landenverschil zouden eigen discriminatie-ervaringen kunnen zijn. De achterliggende gedachte is dat wie een dergelijke ervaring heeft gehad discriminatie ook als wijdverspreid ziet. In dat geval zouden Nederlanders meer dan andere Europeanen zelf ervaren hebben dat discriminatie plaatsvindt. Dit blijkt echter niet uit de gegevens. In de Eurobarometer wordt de vraag gesteld: “Heeft u zich in de afgelopen 12 maanden persoonlijk gediscrimineerd of gepest gevoeld op basis van één of meer van de volgende gronden?” De uitkomsten van deze vraag laten zien dat de discriminatie-ervaringen van Nederlanders niet veel verschillen van andere Europeanen. Voor de verschillende gronden van discriminatie schommelt de eigen ervaring van Nederlanders tussen 0 (genderidentiteit) en 6 procent (ouder zijn dan 55).

De overgrote meerderheid van de Nederlanders (78%) heeft echter geen eigen ervaringen met discriminatie, net als de meeste andere Europeanen. Alleen op het punt van leeftijdsdiscriminatie van 55-plussers scoort Nederland iets hoger (6 procent). Discriminatie op basis van sekse of etnische afkomst scoort bij ons zelfs iets lager dan in de rest van de Europese Unie.

Antidiscriminatiebeleid

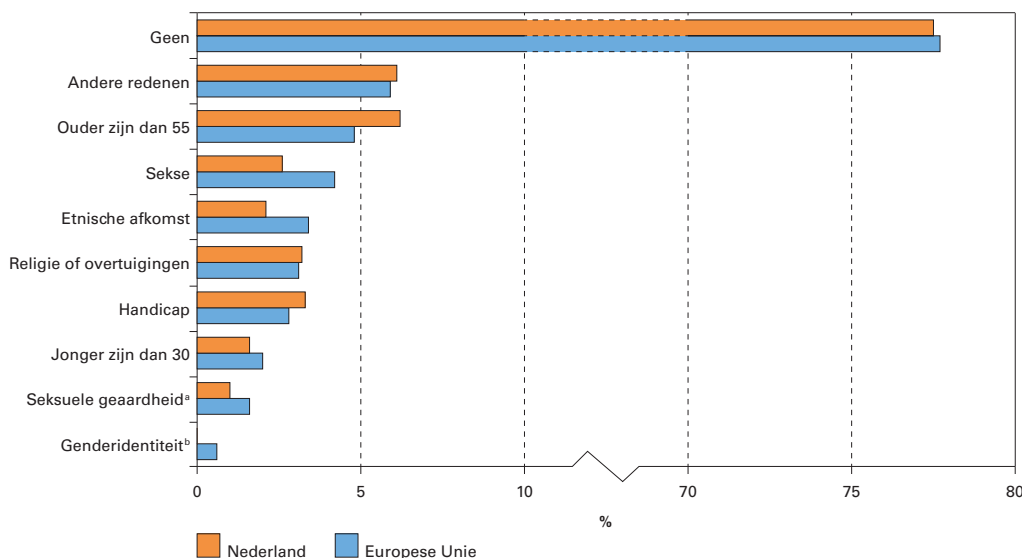
Van een samenleving die veel discriminatie percipieert, in het bijzonder op de arbeidsmarkt, zou je verwachten dat er een sterke drang is naar nieuw beleid. De linksgeoriënteerde politieke partijen dringen daar bijvoorbeeld op aan. Maar hoe ontvankelijk zijn de kiezers voor een dergelijke doortastendheid? Gevraagd naar de noodzaak om nieuw beleid te ontwikkelen is de Nederlandse burger veel minder geneigd dan andere Europeanen om te pleiten voor nieuw antidiscriminatiebeleid (zie de tabel). Over de hele breedte van het politieke spectrum lijken Nederlanders minder dan andere Europeanen overtuigd van de noodzaak van nieuwe anti-discriminatiemaatregelen: 51 procent van de Nederlanders ziet de noodzaak tegen 62 procent van de Europeanen. Over het algemeen staan in Nederland de linksgeoriënteerde burgers meer open voor nieuw antidiscriminatiebeleid (57%) dan de rechtsgeoriënteerde burgers (41%). Dat beeld is hetzelfde in de rest van de EU. Maar anders dan in Nederland ziet in de rest van Europa links én rechts in meerderheid er de noodzaak van in.

De mate waarin Nederlanders en EU-burgers nieuw antidiscriminatiebeleid noodzakelijk vinden naar politieke oriëntatie (percentages), 2015

	Nederland				EU			
	Links	Midden	Rechts	Gemiddeld*	Links	Midden	Rechts	Gemiddeld*
Nieuwe maatregelen:								
Noodzakelijk	57	51	41	51	71	63	54	63
Niet noodzakelijk	38	43	54	43	22	28	36	26
Weet niet	5	6	5	6	7	9	10	11
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

* In dit gemiddelde zijn ook de meningen meegenomen van respondenten die hun politieke oriëntatie niet wilden noemen of niet wisten.
EU-gemiddeld is exclusief de Nederlandse respondenten.

Figuur 3. Het percentage Nederlanders en EU-burgers met discriminatie-ervaringen op basis van een aantal gronden in de afgelopen 12 maanden, 2015

a. Homoseksueel, lesbisch of biseksueel zijn. b. Transgender of transseksueel zijn.
Bron: Eurobarometer (2015).

Deze bevinding lijkt ook in overeenstemming met hoe het discriminatiebeleid in de partijprogramma's is verwoord. Linkse partijen en one-issue-partijen maken zich sterk om discriminatie te bestrijden. Rechtse partijen zijn daar minder expliciet over en spreken zich niet concreet uit hoe ze discriminatie willen aanpakken (VVD) of maken zich zelf schuldig aan vormen van discriminatie (PVV). Het enige land in de Eurobarometer dat de Nederlandse situatie weerspiegelt is Oostenrijk, waar eenzelfde polarisatie in opvattingen over discriminatiebeleid is terug te vinden.

Op het eerste gezicht lijkt deze afkeer van beleid een paradox: ondanks het gevoel dat Nederlanders hebben dat discriminatie wijdverspreid is en herkomst, leeftijd of een bepaalde religie sterk je kansen op de arbeidsmarkt vermindert, is men niet overtuigd van de noodzaak tot het nemen van nieuwe maatregelen. Toch valt deze paradox voor Nederland voor een deel te ontrafelen omdat de meerderheid van de bevolking ervan overtuigd is dat de effectiviteit van het bestaande beleid zeer matig is en een klein percentage (5%) zelfs meent dat er helemaal geen bestaand beleid is. Dan is het niet zo verwonderlijk dat men terughoudend is over nieuw beleid.

Echte of vermeende discriminatie

Nederlanders denken veel meer dan andere Europeanen dat er op veel terreinen discriminatie voorkomt, maar vooral op de arbeidsmarkt. Leeftijd (55-plussers), huidskleur, een handicap en een van de meerderheid afwijkende religie benadelen volgens veel mensen kandidaten op de arbeidsmarkt. Deze uitzonderlijke positie van Nederland binnen de Europese Unie is niet goed te verklaren. De vermeende discriminatie op de arbeidsmarkt is tussen 2012 en 2015 overal in Europa toegenomen maar in Nederland wel zeer sterk, terwijl de feitelijk discriminatie-ervaringen van Nederlanders nauwelijks afwijken van die van andere EU-burgers. Of het nu gaat om zelf ervaren of vermeende discriminatie, Nederlanders zijn hier kennelijk erg alert op en duidelijk meer

dan andere Europeanen. Discriminatie is een belangrijk onderdeel van het publieke debat en zal dan ook zeker meespelen in het stemgedrag van de Nederlandse kiezer.

Harry van Dalen, NIDI, e-mail: dalen@nidi.nl

LITERATUUR:

- Coumans, M. (2016), *Registratie Discriminatieklachten bij Antidiscriminatievoorzieningen 2015*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Eurobarometer (2012), *Discrimination in the EU in 2012*. Brussel: European Commission.
- Eurobarometer (2015), *Discrimination in the EU in 2015*. Brussel: European Commission.
- Nationale Politie (2016), *Discriminatiecijfers in 2015*. Rotterdam: Art.1.
- SCP (2014), *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

INBURGERING

Eind januari kwam de Algemene Rekenkamer met een rapport over de treurigstemmende resultaten van de inburgering van nieuwkomers. Van degenen die in 2013 inburgeringsplichtig waren geworden, bleek slechts de helft binnen de gestelde termijn van drie jaar geslaagd voor de eindtoets. Het betrof ruim 60 procent van de gezinsmigranten van buiten de EU en bijna 40 procent van de vluchtelingen. Degenen die niet binnen de gestelde termijn slagen, kunnen te maken krijgen met boetes en riskeren dat hun verblijfstitel niet wordt verlengd. Dat klinkt niet bepaald verwelkomend. Onder de kabinetten Rutte I en II zijn de nieuwkomers verantwoordelijk gemaakt voor hun eigen inburgering. Dat begon al bij minister Verdonk. Ik hoor het haar nog zeggen: "Ze hebben zelf de weg NAAR Nederland gevonden, dan moet het ook lukken zelf de weg IN Nederland te vinden".

Hoe onjuist is die gedachte gebleken! Sinds enige jaren moet een inburgeringsplichtige nieuwkomer zelf kiezen uit meer dan 160 particuliere aanbieders van cursussen. Hij of zij kan dan bij DUO een lening van duizenden euro's afsluiten en moet zich vervolgens voorbereiden op niet minder dan zes toetsen, alle binnen drie jaar te halen. Hoogopgeleiden lukt dat meestal nog wel, maar voor laagopgeleiden, laat staan voor (semi-)analfabeten, is dit veel te hoog gegrepen. Toch komen ook die naar Nederland, vooral als vluchteling. Geen wonder dat veel vluchtelingen zo'n slechte start hebben en dat zelfs na tien jaar nog niet de helft van hen aan het werk is, vaak aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Ik pleit ervoor bij de komende kabinetsformatie de inburgering opnieuw op de schop te nemen, ook al is dit voor de zoveelste keer. Laten de partijen die straks het nieuwe kabinet gaan vormen de zaak eindelijk eens serieus opbouwen. Dat betekent onder meer de gemeenten weer een regierol geven bij de inburgering, de cursussen koppelen aan stageplekken bij bedrijven of andere instellingen, de prijs ervan aanzienlijk verlagen, en de eindverantwoordelijkheid voor de inburgering bij het ministerie van OC&W leggen. Die hebben immers het meeste verstand van onderwijs.

Han Entzinger is emeritus hoogleraar migratie- en integratiestudies aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.